

ENQUESTA SOCIOLINGÜÍSTICA ALS MAONESOS

Ignasi MASCARÓ

INTRODUCCIÓ *

La importància dels estudis de Sociologia del Llenguatge —Sociolingüística— dins l'àrea catalana, i la proporció notable d'aquests dins el conjunt de treballs lingüístics, ve avalada per la publicació de prop de quatre-cents títols, entre llibres, articles i opuscles, durant els anys 1960-1978.¹

Indubtablement, l'existència d'un conflicte lingüístic real ha afavorit la realització d'estudis empírics, entre ells, enquestes sociolingüístiques, en la mesura que és incontestable que la millor manera d'enfrontar una realitat és conèixer-la, tant si del coneixement en resulta una confirmació, o una negació —total o parcial— de les hipòtesis inicials.

El present treball és una petita contribució en aquest sentit. No existeix, de fet, cap enquesta publicada que faci referència específica a la realitat menorquina.² Per altre cap, una recerca sociològica només referida al municipi de Maó no il·lumina, òbviament, tota la realitat illenca, encara que Maó sigui el nucli urbà més populós. Hauria estat desitjable de cobrir tota Menorca si algunes dificultats materials no ho haguessin fet difícil.

L'enquesta és un treball realitzat amb els alumnes de l'assignatura de Llengua Catalana —Seminari Català— de l'Institut de Batxillerat de Maó, que veié la llum gràcies als bons propòsits i el suport econòmic de la Conselleria de Normalització Lingüística del Consell Insular de Menorca. Els primers a fer possible el treball han estat, per tant, els meus alumnes de 2-A, 3-A i 3-C de BUP durant el curs 1979-80, que van ser els qui van batre els carrers de Maó amb un feix d'entrevistes; els agraiixo des d'aquí la seva

* Aquest estudi fou publicat com a opuscle pel Consell Insular de Menorca, Maó, 1981.

¹ Francesc VALLVERDÚ en el seu llibre *Aproximació crítica a la Sociolingüística Catalana* (Edicions 62, «Llibres a l'Abast», Barcelona, 1980) fa un balanç crític de la matèria als darrers anys. L'autor hi realitza un treball de síntesi bibliogràfica —recensionaria 556 títols— que ens evita d'esmentar les fites principals de la sociolingüística escrita en llengua catalana.

² Joaquim TORRES: «Les enquestes sociolingüístiques catalanes» dins *Treballs de Sociolingüística Catalana* (Tres i Quatre, València, 1977, pp. 137 a 146, vol. I).

feina, i vull creure que el fet de veure els resultats publicats, finalment, els servirà de satisfacció i estimul.

Dins la precarietat material, i un bon raig d'audàcia, amb què s'ha dut a terme l'estudi —potser són els costos d'insularitat intel·lectual— he d'agrair els suggeriments de Joaquim Torres, del Grup Català de Sociolingüística, i del professor Isidor Marí. Mancava afegir que sota diversos aspectes ens ha estat modèlic el treball de Modest Reixach: *La llengua del poble*.³

OBJECTIUS

Els objectius de la recerca podrien esquematitzar-se de la següent manera:

- a) Conèixer el nombre de catalanoparlants i castellanoparlants actualment al municipi de Maó.
- b) Conèixer allò que s'anomenen els «usos lingüístics» dels maonesos (la llengua habitual, familiar, al treball...).
- c) Determinar el grau de *competència* en la llengua escrita i llegida.
- d) Obtenir algunes dades sobre l'*actitud* davant la llengua pròpia (cooficialitat, ensenyament...).
- e) Acostar-nos al grau d'assimilació lingüística dels castellanoparlants.
- f) Cridar l'atenció de l'opinió pública sobre aquests problemes.

L'àmbit de l'enquesta, per tant, és una esfera —una part tan sols— d'allò que cal estudiar i observar per determinar els usos lingüístics. No hem estudiat l'ús públic de la llengua, l'ús, diguem-ne, ambiental (rètols, cartells, anuncis), ni la incorporació de la llengua a l'Administració, o el volum de llibres en català, ni específicament l'escolarització.⁴ És clar que el coneixement d'aquests àmbits, descrits també per observació directa, complementarien adequadament l'enquesta individual. Finalment, cal recordar que en dir «un nombre X de maonesos saben llegir la seva llengua» estem dient «un nombre X dels enquestats creuen saber llegir la seva llengua». Aquestes limitacions, però, formen part intrínseca del mateix mètode.

MARC GEOGRÀFIC

Maó, situada a l'extrem oriental de l'Illa de Menorca, és el principal nucli de població, terme municipal veí d'Es Castell, Sant Lluís, Alaior i Fornells i que inclou el poble de Sant Climent, el llogaret de Llucmassanes i d'altres concentracions humanes més petites. La seva superfície és de

³ *La Llengua del poble* (Ed. Nova Terra, Barcelona, 1975) és el resultat d'una enquesta realitzada a la Comarca d'Osona (Catalunya).

⁴ Aquests dies han sortit a la llum pública els resultats d'un estudi sobre l'ensenyament de català als centres educatius de Balears, dut a terme i publicat per la Comissió Mixta del CGI per a l'aplicació del Decret de Bilingüisme.

109 Km² amb una població de 22.064 h., segons dades de 1979,⁵ que representa el 38'75 per 100 dels habitants de l'illa i el major nucli de població de Balears després de Palma, Manacor i Vila (Eivissa).

METODOLOGIA

L'enquesta s'ha realitzat a través del mètode ja tradicional de l'entrevista directa, a domicili, d'una mostra de població, amb un qüestionari únic.

En comptes de treballar damunt el padró municipal hem preferit de fer-ho amb el cens electoral, tota vegada que teníem la possibilitat de tenir-lo actualitzat fins a 1979. L'actualització del cens, que representa onze districtes electorals, dona la xifra de 14.838 maonesos a partir de 16 anys; vam decidir una mostra de 700 maonesos, en bona part a causa del nombre d'alumnes-entrevistadors amb què comptàvem: no era correcte d'allargar massa la fase de les entrevistes i, d'altra banda, no era aconsellable superar la xifra 20 entrevistes/entrevistador, sense córrer el risc d'una feina feta de pressa i amb poques ganes.

La selecció dels 700 maonesos, 4'71 per 100 dels censats, la férem no amb taules aleatòries sinó pel mètode, potser més casolà, d'extreure un nom cada vint-i-un dels censats ($14.838 : 700 = 21$) a partir d'un número sortejat. Durant la primera quinzena del mes de maig vam buidar el cens a l'Ajuntament de Maó, al qual hem d'agrair la disponibilitat que ens oferiren en tot moment.

Els entrevistadors, com ja hem dit, eren alumnes de BUP que des del començament havien seguit el procés del treball, alguns d'ells amb un interès molt notable; ja només els faltava de familiaritzar-se amb el qüestionari. Vam decidir que les entrevistes les farien grups de dos, la qual cosa sempre encoratjaria l'entrevistador en el moment de provar sort al tercer pis d'una escala fosca. Durant un cap de setmana del mes de maig trenta-un d'aquests grups van dur a terme una mena de pre-enquesta (50 entrevistes) que ens permeté, ja cap al final, de corregir alguns errors. Als dies següents vam intercanviar impressions, i definírem de forma ja ben precisa la tècnica de l'entrevista, amb l'ajut de tot el que havíem pogut llegir sobre el tema i l'experiència recent: els entrevistadors escometrien sempre parlant en menorquí i només contestarien en castellà si l'entrevistat persistia a parlar en aqueixa llengua. Es tractava de «forçar» l'informador.

Ja al domicili s'havia d'entrevistar —necessàriament— la persona amb el nom i els llinatges que havíem seleccionat amb l'adreça corresponent; els joves intentarien, per tres vegades, l'entrevista d'aquella persona que no haguessin pogut localitzar; si no resultava tocarien la porta o portal més pròxim i entrevistarien la primera persona que els sortís major de 16 anys. En tots els altres casos, hem considerat les enquestes com a «no-contestades».

⁵ Dades de l'«Instituto Nacional de Estadística», Delegació de Balears.

A la segona quinzena del mes de maig sortiren al carrer un centenar d'alumnes de l'institut. La consulta no havia de durar més de dues setmanes. Finalment vam aconseguir 477 enquestes, 3'21 per 100 del cens, correctament contestades:

Enquestes contestades	477
Enquestes no contestades	6
Defuncions	10
Fora de Menorca	14
Error del cens	34
No volen o no poden contestar	159
	<hr/>
Total	700

A l'apèndix I s'expliquen algunes de les respostes de les entrevistes no realitzades.

EL QÜESTIONARI

La redacció del qüestionari, que no fou particularment complex ni ampli, ha estat un procés llarg. Des d'una redacció primerenca, tímida, fins al qüestionari definitiu hi ha un repàs de qüestionaris ja experimentats i la incorporació d'alguns elements propis.

De l'amalgama que en resulta, poden detectar-se, no obstant, tres cosos de preguntes entorn de:

- 1) Els usos lingüístics.
- 2) La instrucció i els coneixements.
- 3) L'actitud davant la llengua.

Quant a les variables, hem de fer un comentari. Les *edats*, seguint el treball de Modest Reixach, han estat agrupades en sis grups; els *estudis*, en: primaris, secundaris i superiors; pel que fa a les *professions*, coneguda la diversitat de criteris de classificació socio-professional, hem adoptat l'adscripció a sis grans grups. No hem introduït la variable de *residència* —districtes electorals— suposant, potser erròniament, que és un factor irrellevant dins l'actual estructura urbana de Maó com a indicador sociolingüístic. A tall experimental, hem introduït la variable de *tendència política* i *partit polític*, però que a la fi no hem emprat en la tabulació; els resultats, tanmateix, ens donen una mena de comprovació indirecta sobre la correcció de la mostra: efectivament, el *ranking* dels partits polítics reproduïx els resultats de les darreres eleccions, però els números absoluts i l'elevat grau dels «no-contesta» no permeten moltes correlacions sense un marge d'error molt ampli.

El qüestionari vam redactar-lo en menorquí-dialectal, per tal d'evitar que els entrevistadors, atents al paper, sorprenguessin els entrevistats amb formes lingüístiques no col·loquials o «estranyes» a l'informador.

Un punt conflictiu del qüestionari, i que no podíem defugir, era el referent al «nom de la llengua». Vam decantar-nos per emprar, algunes ve-

gades, l'expressió «la nostra llengua», al costat de «català». Es tractava d'evitar que, en el curs de l'entrevista, els informadors manifestessin les seves opinions, creences o prejudicis, sobre el tema, abans que li fos formulada la pregunta.

Finalment, hem de dir que no hem extret, ni publicat, tots els resultats, ni efectuades totes les correlacions possibles, de les dades obtingudes. En qualsevol cas, la recerca d'aspectes concrets no tractats aquí permetrà buidar més àmpliament les enquestes.

DESCRIPCIÓ DE LA MOSTRA DE POBLACIÓ

Origen geogràfic:

Nats a Maó	294
Nats a Menorca	95
Nats a Balears	14
Nats als Països Catalans	20
Fora dels Països Catalans	54
	<hr/>
Total	477

Edat:

De 16 a 24 anys	85
De 25 a 29 anys	32
De 30 a 39 anys	72
De 40 a 49 anys	81
De 50 a 59 anys	80
59 o més anys	127
	<hr/>
Total	477

Composició familiar:

Casat/da, amb fills	316
Casat/da, sense fills	42
Fadrins i vidus	119
	<hr/>
Total	477

Estudis (Grau d'Instrucció Pública):

Primaris	348
Secundaris	89
Superiors	40
	<hr/>
Total	477

Sexe:

Homes	184
Dones	293
	<hr/>
Total	477

I

ELS USOS LINGÜÍSTICS

Si partim del fet real, l'existència de dues llengües en contacte, descriure els usos lingüístics vol dir, recordant una proposta de Joshua A. Fishman, «Qui parla, quina llengua, a qui i quan?» Es tracta de veure quina és la llengua emprada de manera dominant en les diferents situacions on aquesta és necessària (*op. cit.* Joaquim TORRES). Ens referirem aquí als anomenats *usos externs*, ço és, aquells en què hi ha implicades dues o més persones (família, treball...) per tal de distingir-los d'aquells usos, diguem-ne, més íntims (comptar, notes d'ús personal...).

1. La llengua habitual

Del que hem dit just ara, més amunt, se'n desprèn que «llengua habitual» és necessàriament una abstracció. Demanàvem als entrevistats: «*Quina llengua ralla vostè habitualment?*», els ho demanàvem en menorquí. S'ha d'entendre, per tant, que les dades que oferim són, en realitat, «la llengua de l'entrevista»:

	<i>nbre.</i>	<i>%</i>
Català	406	85'11
Castellà	71	14'88
	<hr style="width: 10%; margin: 0 auto;"/> 477	

Per l'origen geogràfic els enquestats es distribueixen de la següent manera:

Catalanoparlants:

Nats a Maó	283
Nats a Menorca	93
Nats a Balears	9
Nats als Països Catalans	18
Fora dels Països Catalans	3

Total 406

Castellanoparlants:

Nats a Maó	11
Nats a Menorca	2
Nats a Balears	5
Nats als Països Catalans	2
Fora dels Països Catalans	51

Total 71

Entre els nascuts a regions de parla castellana i que han emprat aqueixa llengua a l'entrevista, 30 (42'25 per 100 dels castellanoparlants) són residents a Menorca de deu o més anys.

Quant a l'origen familiar les dades són aquestes:

Catalanoparlants:

Pares menorquins	340
Pare o mare no menorquí	40
Pares no menorquins	26
	<hr/>
Total	406

Castellanoparlants:

Pares menorquins	6
Pare o mare no menorquí	7
Pares no menorquins	58
	<hr/>
Total	71

En relació als grups d'edat (vegeu més endavant) no sembla haver-hi xifres molt remarcables; en canvi en la variable d'*estudis* la gradació és clara en els castellanoparlants: estudis primaris, 10'91 per 100; estudis secundaris, 16'85 per 100; estudis superiors, 45'00 per 100.

2. *La llengua familiar*

Es tractava de veure quin és l'ús lingüístic dominant dins l'àmbit de la família. Hem introduït al costat de català/castellà la possible resposta «indistintament», pensant que sovint dins la comunitat familiar, entre unes mateixes persones, es pot produir l'alternança idiomàtica.

Matrimonis menorquins:

	<i>home/ dona</i>	%	<i>pares/ fills</i>	%	<i>fills/ fills</i>	%
Català	209	95'00	201	91'36	206	93'63
Castellà	4	1'81	10	4'54	10	4'54
Indistintament	7	3'18	9	4'09	4	1'81
	<hr/>		<hr/>		<hr/>	
	220		220		220	

Matrimonis mixtos:

Es tracta de matrimonis formats per menorquí/no menorquí i, com en el grup anterior, només de matrimonis amb fills. Tractant-se d'un subgrup petit no és aconsellable de treure'n els percentatges.

	<i>home/dona</i>	<i>pares/fills</i>	<i>fills/fills</i>
Català	30	31	27
Castellà	31	28	25
Indistintament	4	6	13
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	65	65	65

<i>Matrimonis no menorquins:</i>	<i>home/dona</i>	<i>pares/fills</i>	<i>fills/fills</i>
Català	4	3	6
Castellà	27	28	24
Indistintament	0	0	1
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	31	31	31

3. La llengua al treball

La pregunta feia referència explícita a la llengua emprada amb els companys de feina, però és fàcil imaginar que els resultats parlen, més tost, de la llengua «en el lloc» de treball, en contacte, en molts casos, amb el públic. Un total de 82 no contesten aquesta pregunta; hem d'entendre que es tracta o bé de gent que treballa tota sola, o bé de persones ja jubilades.

	<i>nbre.</i>	<i>%</i>
Català	213	53'92
Castellà	67	16'96
Indistintament	115	29'11
	<hr/>	
	395	

D'acord amb el criteri de considerar la llengua de l'entrevista com a definitiva, les dades anteriors es subdivideixen:

<i>Catalanoparlants (332):</i>	<i>nbre.</i>	<i>%</i>
Català	210	63'25
Castellà	15	4'51
Indistintament	107	32'22
	<hr/>	
	332	

Castellanoparlants (63):

Català	3
Castellà	52
Indistintament	8
	<hr/>
	63

4. La llengua de la missa

És evident que la llengua de la litúrgia no és, estrictament, un ús lingüístic individual —i per extensió col·lectiu—, sinó, més tost, un *espai d'ús públic*, en aquest cas pròxim a un servei. En aquest sentit, indubtablement, el nombre de misses en una o altra llengua pot condicionar les opcions individuals.

Hem considerat com a «no contesta» distintes respostes que inclouen «no hi va» i no pocs judicis de valor d'un interès, en tot cas, extralingüístic. Com hem fet fins ara, parlarem de «català» allà on en el qüestionari

perat l'estadi d'una llengua d'ús estrictament col·loquial. La lectura i l'escriptura en la nostra llengua, l'expressió cultural d'aquesta en la literatura, són aspectes que ens parlen, gosariem dir, de la «menorquinitat» dels nostres entrevistats.

6. La lectura en català

Hem formulat la següent pregunta: *¿Sabria llegir un llibre en sa nostra llengua?* No hem demanat la freqüència de lectura, o l'hàbit de llegir en la nostra llengua; i els resultats fan pensar en respostes a «seria capaç de...?» Vet aquí les dades:

	nbre.	%
Sí	191	40'04
No	123	25'78
Amb dificultat	163	34'17
	477	

Entre els qui afirmen poder llegir en català destaquen el grup amb estudis secundaris (76'40 %) i edat entre 16-24 anys (63'52 %). No obstant, en demanar si podrien recordar el títol d'un llibre, no responen un 43'45 % dels que afirmen poder llegir (89 de 191); el percentatge baixa lleugerament al moment d'anomenar una revista o diari en català, 41'36 %.

7. Podria recordar un o dos títols?

	nbre.	%
En recorden	156	32'70
No en recorden	321	67'99
	477	

Transcrivim a continuació els títols esmentats pels enquestats, respectant, en alguns casos, la forma en què ho han fet.

TÍTOLS	ESMENTS
<i>L'Amo En Xec de S'Uastrà</i>	33
<i>Rondaies</i> [sic]	14
<i>Novel·letes menorquines</i>	11
<i>(El mite de) Bearn</i>	11
<i>Foc i fum</i>	8
<i>Història de Menorca</i> [sic]	7
<i>Els aucells de les Balears</i>	5
<i>Gloses</i> [sic]	4
<i>Biografia de Francesc de B. Moll</i>	3
<i>El petit príncep</i>	3
<i>La Revolució Menorquina de 1810</i>	3
<i>Potser només la fosca</i>	2
<i>Xibau</i>	2

TÍTOLS	ESMENTS
<i>Mort de Dama</i>	2
<i>Folklore menorquí</i>	2
<i>L'Internista</i> (rev. mèdica)	2
<i>Ciudadella Veia</i>	2
<i>La plaça del Diamant</i>	2
<i>Enciclopèdia de Menorca</i>	2
<i>Folklore musical de Menorca</i>	2
<i>Contes menorquins</i>	2
<i>Llibre de cuina</i> [sic]	2
<i>Recull de poemes per a petits i grans</i>	1
<i>La metamorfosi</i>	1

Les següents obres han estat esmentades una sola vegada:

Els xuetes, Ciudadella és l'Havana, El tresor d'Albranca, Menorca al segle xx, Per fer gana, La via menorquina al creixement, Geografia e història de Menorca [sic], *Un regne per a mi, Un món feliç, Pedres i vent, Carabassa, El món per un forat, La vida de Pau Casals, Els pastorells, Sempre nòmades, Quan érem capitans, El carrer de les Camèlies, Rellotge de caixa, L'illa canta, Solitud, Biografia del Dr. Guàrdia, Conquestes i reconquestes de Menorca.*

8. Coneix alguna revista o diari en català?

	nbre.	%
En recorden	112	23'48
No en recorden	365	76'51
	477	

La llista de publicacions és aquí, necessàriament, més breu. Com hem fet abans, respectarem els títols talment han estat citats.

TÍTOLS	ESMENTS
<i>Avui</i>	67
<i>Cavall Fort</i>	16
<i>Serra d'Or</i>	9
<i>Correo Catalán</i> [sic]	2
<i>Dicen</i> [!]	1
<i>La Vanguardia</i> [!]	1
<i>Canigó</i>	1
<i>Oriflama</i>	1
<i>Menorca Socialista</i>	1
<i>Treball</i>	1
<i>Pissarra</i>	1

9. Català a la premsa quotidiana

La nostra intenció era de tenir una idea sobre l'atracció dels escrits en

català que apareixen quasi cada dia, en major o menor espai, a la premsa menorquina. Demanàvem als nostres informadors si tenien costum de llegir els articles en aquesta llengua. Evidentment, els resultats s'haurien de subsumir dins aquells que habitualment llegeixen el diari. Hem d'afegir que, quan férem la consulta, l'únic diari d'àmplia difusió era el *Diari Menorca*.

	nbre.	%
Sí	119	24'94
No	215	45'07
De vegades	85	17'81
Segons de què tractin	58	12'15
	477	

10. *Escriure en català*

No cal dir que aquesta era una pregunta important. Tampoc aquí no investigàvem la freqüència d'ús en la llengua escrita, ni teníem manera de comprovar la vertadera competència dels enquestats. «*Sap escriure sa nostra llengua?*», aquesta era la pregunta, i aquestes les respostes:

	nbre.	%
Sí	29	6'07
Amb qualque falta	51	10'69
Amb moltes faltes	80	16'77
No	317	66'45
	477	

Tot seguit demanàvem als qui havien contestat «no» si els agradaria saber-ne. Els 317 entrevistats diuen:

	nbre.	%
Sí	169	53'31
No	59	18'61
M'és indiferent	89	28'07
	317	

11. *Els nostres autors*

Un nom o un llinatge sempre és fàcil de recordar. Tot i la imprecisió del nom «escriptor», formulàvem així la pregunta: «*Coneix qualque escriptor menorquí, de ses illes o català?*» Entre els qui van poder recordar-ne algun, hem recollit aquesta llista:

NOMS	ESMENTS
Ruiz i Pablo	59
Francesc de B. Moll	23
Pau Faner	23
Deseado Mercadal	21
Gumersind Riera	17
Llorenç Villalonga	15
Andreu Murillo	11
Baltasar Porcel	11
Mascaró Pasarius	9
Josep Pla	9
Hernández Mora	6
Pere Gomila	4
Gironella [!]	3
Salvador Espriu	3
Ramon Llull	2
Badia Margarit	2
Casasnovas [sic]	2
Timoner Petrus	2
Verdaguer [sic]	2
Josep Maria Quadrado	2
Mercè Rodoreda	2

Segueix després una llista de noms esmentats una vegada:

Arcadi Gomila, Mn. Costa i Llobera, Rosselló Porcel, Joan Mayol, Pablo Iglesias, Josep Maria Llompart, Mateu Conill, Max Aub [!], Francesc d'Albranca, Frederic Erdozain, Lafuente Vanrell, Ignasi Mascaró, Dr. Comas, Xesc Forteza, Salvador Galmés, Fernando Ferrer, Josep Maria Verdaguer, Ponç Pons, Hernández Sans, Mn. Josep Salord, Joan Mas.

12. «Sabria citar un fet de sa història de Menorca?»

La nostra pregunta ha estat àmpliament contestada. Bastants dels entrevistats ens sorprenien amb més de dues respostes, esdeveniments de la nostra història d'època i color diversos.

ESDEVENIMENTS	ESMENTS
Dominacions angleses	63
Guerra civil (1936-39)	29
Sa vinguda d'es moros	25
Sa cova d'En Xoroi	17
Dominació francesa i anglesa	16
Conquesta d'Alfons III	13
Invasions turques	8
Nelson (estada, vinguda...)	7
Reconquesta de Jaume I [sic]	6
Invasions i dominacions [sic]	5
Sa núvia d'Algendar	5
Sa vinguda d'es Catalans	5

ESDEVENIMENTS	ESMENTS
El dia de Sant Antoni	5
Reconquesta de Menorca [<i>sic</i>]	5
Talaiots	5
Atac dels turcs a Ciutadella	3
Castell de Sant Felip	3
Vinguda d'Alfons XIII	3
Defensa d'En Barçola	2
Llegenda que Menorca s'aguanta amb tres cames	2
Batalla de Santa Agueda	2
Revolució menorquina de 1810	2
Trasllat de la capital a Maó	1

Els següents fets de la història de Menorca han estat esmentats una sola vegada:

Foners Balàrics, Sa Llegenda d'es moros (?), Cultura Neolítica, Nelson i Lady Hamilton, Almirant Farragut, La salsa maonesa, Llegenda de la Naveta d'Es Tudons, Els molins de vent, Conde Cifuentes, Vinguda del Rei Juan Carlos, Dominació romana [*sic*], Societat Maonesa de Cultura del segle XVIII, Tractat d'Amiens, «Que Menorca va ser s'única illa republicana».

13. *Informatiu balear*

Aquesta podria considerar-se, potser, una pregunta marginal que vam incloure en el qüestionari des del primer moment. Volíem tenir una idea sobre l'audiència del programa en català emès des de les illes. Textualment deia la pregunta: «*Té costum de veure el programa "Informatiu Balear"?*»

	<i>nbre.</i>	<i>%</i>
Sí	277	47'58
No	113	23'68
De vegades	91	19'07
Quasi mai	46	9'64
	477	

- * La juvenesa que predomina entre els lectors en llengua catalana podria fer pensar que la incorporació d'aquesta llengua als distints nivells educatius està donant els primers fruits.
- * Entra pels ulls la distància d'un 23'48 % a l'hora d'esmentar una revista o un diari, i d'un 32'70 % en citar un llibre. El dèficit real en publicacions periòdiques —més greu a les Illes Balears— n'explica fàcilment la diferència.
- * Quant als títols, la bibliografia menorquina ocupa les primeres rengleres, amb algun títol solitàriament capdavanter. (La presència de dos llibres regalats per «La Caixa» entre els deu primers, aixeca la sospita que són els primers llibres catalans que han entrat a moltes cases.)

- * L'inventari d'autors mostra també l'excel·lència dels menorquins, i entre ells la figura popularíssima d'Àngel Ruiz i Pablo.
- * La història de Menorca és vista sota el signe de la *dominació*, dada prou suggerent sobre la psicologia col·lectiva dels menorquins (invasions, dominacions, entrades, vingudes, atacs...). La deïxa de la presència anglesa és viva en el record. Tret de referències més o menys anecdòtiques o mitològiques sembla no haver-hi cap esdeveniment important que no sigui recordat. La conquesta catalana de 1287 hi apareix sota diversos noms (Conquesta d'Alfons III, Reconquesta de Jaume I, Vinguda d'es catalans, El dia de Sant Antoni, Reconquesta de Menorca, Batalla de Santa Àgueda) que sumen vint-i-nou esments.

III

LES ACTITUDS

Les actituds davant la llengua pròpia han estat objecte d'una abundosa literatura. Entre els pols extrems del «rebuig» i l'«orgull» lingüístic⁶ són possibles un conjunt d'actituds diverses a l'entorn del present i futur de la llengua.

14. *El nom de la llengua*

La diversitat de noms de la llengua que hom parla no sempre respon a una actitud, en el sentit a què hem fet referència; en alguns casos el nom tradueix una determinada consciència lingüística, però, generalment, respon a uns hàbits espontanis que, açò sí, reflecteixen un fenomen socio-lingüístic important: la pèrdua d'allò que s'anomena «consciència d'unitat de l'idioma».

	<i>nbre.</i>	<i>%</i>
Maonès	274	57'44
Menorquí	179	37'52
Pla (rallar en)	14	2'93
Català	10	2'09
	477	

En relació a l'ús lingüístic que hem anomenat «llengua habitual», les dades que hem donat es divideixen així:

⁶ Francesc VALLVERDÚ: *El fet lingüístic com a fet social*, Edicions 62, Barcelona, 1973.

<i>Catalanoparlants:</i>	<i>nbre.</i>	<i>%</i>
Maonès	257	63'30
Menorquí	128	31'52
Pla	11	2'70
Català	10	2'46
	<hr/>	
	406	
 <i>Castellanoparlants:</i>	 <i>nbre.</i>	
Maonès	20	
Menorquí	51	
Pla	0	
Català	0	
	<hr/>	
	71	

15. *La correcció lingüística*

Creiem que es tracta d'una pregunta a mig camí entre un judici estètic i la consciència d'una normativa lingüística.⁷

	<i>nbre.</i>	<i>%</i>
Es parla bé	160	33'54
Es podria parlar millor	206	43'18
No contesten	111	23'27
	<hr/>	
	477	

16. *Cooficialitat de la llengua*

Amb la perspectiva encara llunyana d'una plena cooficialitat, no era fàcil donar a entenent el que volíem saber. Demanàvem si la nostra llengua hauria d'ésser oficial dins l'àmbit del territori, tenir els mateixos drets i usos que ara té el castellà, als organismes oficials, a la premsa, ràdio, televisió... Oferíem tres possibilitats.

	<i>nbre.</i>	<i>%</i>
Sí	243	50'94
No	123	25'78
M'és indiferent	111	23'27
	<hr/>	
	477	

17. *A l'ensenyament*

Aquesta era una realitat més pròxima a l'informador. En el qüestionari no fèiem ús de cap tipus de sinònim ni «eufemisme»; demanàvem:

⁷ Miquel PUEYO: «Vikings i pagesos: una batussa continuada. Assaig per a un estudi de les relacions interdialectals en català», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, vol. 3.

«Què pensa d'es fet que es català s'ensenyi a ses escoles, batxillerat...?»
 La qual cosa va produir que al costat de la resposta elegida, alguns afegis-
 sin comentaris que s'avançen a la pregunta següent.

	nbre.	%
És interessant	110	23'06
És necessari	92	19'28
M'és indiferent	78	16'35
No hauria d'ésser obligatori.	197	41'29
	477	

18. «Llengua o dialecte?»

En el marc de la desinformació regnant, podia ésser interessant sotme-
 tre a consulta fets que, tot i tenir una formulació tècnica i científica, són
 de domini públic, en forma de polèmica lingüística i tipus diversos de pre-
 judicis. Com en altres preguntes, vam decidir tancar les respostes en tres
 opcions: açò no va impedir, però, que en un lloc o altre de l'entrevista, la
 persona entrevistada conferenciés àmpliament sobre el tema. «Amb quina
 d'aquestes frases està més d'acord?»

	nbre.	%
Menorquí i català són dialectes d'una ma- teixa llengua	88	18'44
El menorquí és una variant del català ...	222	46'12
Menorquí i català són dues llengües dis- tintes	167	35'01
	477	

- * El nom de «maonès» sobresurt damunt qualsevol altre qualificatiu, al costat de «menorquí», denominació possiblement més moderna (seria ben interessant de conèixer amb certesa quants pobles de l'illa fan la reducció del tipus: Maó/«rallar en maonès», Ciutadella/«rallar en ciutadellenc»). La irrellevància dels qui utilitzen la fórmula tradicional de «rallar en pla» (fins i tot entre els majors d'edat), tant popular fins fa poc a altres localitats de l'illa, fa pensar o bé en una pèrdua ràpida, però recent, o bé en una desaparició ja antiga.
- * Les preguntes 16-17 mostren uns resultats parcialment contradictoris. Mentre un 50'94 % responen afirmativament a la proposta de cooficialitat, un 41'29 % pensen que l'ensenyament en català «no hauria d'ésser obligatori», i a un 16'35 % els és «indiferent». Obviament els enquestats no coneixen els continguts reals de la cooficialitat, ni les seves exigències, entre elles l'ensenyament obligatori a tots els nivells.
- * Per altre cap, si bé és majoritària l'opinió segons la qual el parlar de Menorca és una variant del català (46'12 %), no són pocs els qui diuen que són «dues llengües distintes» (35'01 %), entre ells alguns dels qui manifestaven el *desideratum* de l'ús oficial d'ambdues llengües.

IV

ELS CASTELLANOPARLANTS. IMMIGRANTS I AUTÒCTONS

Com hem vist més amunt, es tracta d'un grup relativament petit que representa el 14'88 % dels enquestats. Al capítol dels «Usos lingüístics» (llengua habitual) hem fet referència a l'origen geogràfic i familiar, així com als anys de residència a Menorca.

En el qüestionari vam incloure un petit grup de preguntes només per a aquelles persones que tinguessin el castellà com idioma habitual. Tractant-se d'un grup de 71 entrevistes, hem preferit deixar les dades en nombres absoluts, com aconsella la tècnica estadística.

Entén el menorquí?:

Sí	51
No	7
Amb dificultat	13
	71

Si l'entén, sabria parlar-lo?:

Sí	26
No	6
Amb dificultat	18
Molt malament	1
	51

Li agradaria saber-ne?:

Sí	14
No	3
M'és indiferent	8
	25

Si el sap parlar, per què no ho fa?:

No em fa falta	9
Em fa vergonya	2
No contesta	15
	26

Altres respostes:

Alguns dels nostres entrevistats han afegit altres respostes, al costat de les opcions que els oferíem.

- «Me gustaría hablar cualquier idioma del mundo, pero considero más importante el poder hablar idiomas más universales.»
- «El castellano suena mejor.»
- «Porque si no lo hablo bien es una tontería.»
- «Lo hablo sólo con los que tienen dificultad con el castellano, y no lo hablo para no darles el gusto a los catalanes.»

- «Porque no lo pronuncio bien, y me cuesta bastante.»
- «Porque el menorquín no es mi lengua.»
- «Porque no hablaría ni una cosa ni otra.»
- «Porque no quiero desprestigiar el idioma.»
- «Porque estudié en español, y porque no es mi lengua.»

Les professions:

Encara que en el conjunt de l'enquesta no hem tabulat, momentàniament, la variable de professió i que, per tant, no apareix en la present publicació, hem cregut interessant consignar-ho aquí pensant en una caracterització més aproximada d'un petit grup de la mostra. Citem només les professions que apareixen dues o més vegades.

Manobre	9
Militar	8
Funcionari	6
ATS (aux. sanitari)	4
Electricista	4
Comerciant	4
Estudiant	4
Professor/a EGB	3
Transportista	3
Policia Nacional	3
Metge	2
Bijuter	2
Industrial	2
Treballador de banca	2

ALGUNES CORRELACIONS

	<i>Grau d'instrucció (estudis)</i>		
	<i>Primari</i>	<i>Secundari</i>	<i>Superior</i>
<i>Llengua habitual:</i>			
Català	89'08	83'14	55'—
Castellà	10'91	16'85	45'—
<i>Llengua feina:</i>			
Català	47'98	40'44	25'—
Castellà	10'05	16'85	42'50
<i>Llengua carrer:</i>			
Català	47'41	31'46	25'—
Castellà	31'89	48'31	67'50
<i>Llengua missa:</i>			
Català	30'17	19'10	15'—
Castellà	35'34	33'70	35'—
No contesta/No hi va	28'16	38'20	37'50
<i>Lectura:</i>			
Sap llegir	28'16	76'40	62'50
No en sap	30'74	7'86	22'50

	<i>Primari</i>	<i>Secundari</i>	<i>Superior</i>
Pot llegir amb dificultat ...	41'09	15'73	15'—
Recorden algun llibre ...	24'13	59'55	47'50
<i>Esriptura:</i>			
Escriuen en català ...	3'73	14'60	7'50
No escriuen ...	74'13	37'07	65'—
Escriuen amb moltes faltes.	14'65	24'71	17'50
<i>Correcció lingüística:</i>			
Es parla bé ...	36'78	21'34	32'50
Es podria parlar millor ...	40'22	59'55	32'50
<i>Cooficialitat:</i>			
Sí ...	50'86	55'05	42'50
No ...	21'26	39'95	42'50
Indiferent ...	27'87	8'98	15'—
<i>Ensenyament:</i>			
És necessari ...	18'81	22'47	25'—
És interessant ...	22'70	24'71	22'50
Indiferent ...	20'11	7'86	2'50
No hauria d'ésser obligatori.	39'36	44'94	50'—
<i>Llengua/dialecte:</i>			
Menorquí/català, dialectes de la mateixa llengua ...	19'54	14'60	17'50
Menorquí, dialecte del català.	40'22	61'79	67'50
Menorquí/català, dues llengües distintes ...	40'22	23'59	15'—
Recorda fets de la història de Menorca ...	39'94	74'15	77'50
Cita algun escriptor ...	31'32	78'65	62'50
Coneix en Francesc de Borja Moll ...	29'31	71'91	72'50
<i>Nom de la llengua:</i>			
Maonès ...	64'94	40'44	30'—
Menorquí ...	30'74	51'68	65'—

Grups d'edat

<i>Llengua habitual:</i>	16/24	25/29	30/39	40/49	50/59	59...
Català ...	83'52	78'12	83'33	90'12	82'5	87'40
Castellà ...	16'47	21'87	16'66	9'87	17'5	12'59
<i>Llengua feina:</i>						
Català ...	37'64	56'25	43'05	39'50	50'—	47'24
Castellà ...	17'64	15'62	18'05	9'87	15'—	11'02
<i>Llengua carrer:</i>						
Català ...	27'05	31'25	43'05	45'67	42'5	53'54
Castellà ...	57'64	46'87	40'27	32'09	38'75	24'40

<i>Llengua missa:</i>	16/24	25/29	30/39	40/49	50/59	59...
Català	18'82	34'37	25'—	34'56	25'—	27'55
Castellà	32'94	25'—	26'38	30'86	41'25	42'51
No contesta/No hi va	48'23	37'5	38'88	24'69	25'—	20'47
<i>Lectura:</i>						
Sap llegir	63'52	43'75	47'22	35'80	26'25	30'70
No en sap	10'58	12'5	25'—	19'75	33'75	38'58
Pot llegir amb dificultat	25'88	43'75	27'77	44'44	40'—	30'70
Recorden algun títol	48'23	25'—	38'88	29'62	31'25	23'62
<i>Esriptura:</i>						
Escriuen en català	8'23	3'12	8'23	6'17	8'75	2'36
No escriuen	43'52	59'37	57'72	66'66	75'—	81'88
Escriuen amb moltes faltes.	24'70	28'12	22'22	19'75	8'75	8'66
<i>Correcció lingüística:</i>						
Es parla bé	31'76	15'62	25'00	25'92	51'25	37'79
Es podria parlar millor	49'41	46'87	54'16	54'32	32'5	31'49
<i>Cooficialitat:</i>						
Sí	57'64	65'62	63'88	51'85	37'5	43'30
No	25'88	15'62	18'05	25'92	28'75	30'70
Indiferent	16'47	18'75	18'05	22'22	33'75	25'98
<i>Ensenyament:</i>						
És necessari	14'11	37'5	25'38	14'81	17'5	18'11
És interessant	25'88	31'25	26'38	23'45	20'—	18'89
Indiferent	12'94	12'5	9'72	13'58	15'—	25'98
No hauria d'ésser obligatori.	47'05	18'75	37'5	48'14	47'5	37'—
<i>Llengua/dialecte:</i>						
Menorquí/català, dialectes de la mateixa llengua	12'94	21'12	25'—	18'51	25'—	11'81
Menorquí dialecte del català.	57'64	53'12	36'11	48'14	38'75	47'24
Menorquí/català, llengües distintes	29'41	18'75	38'88	33'33	36'25	40'94
Recorda fets de la història de Menorca	58'82	46'87	51'38	38'27	56'25	45'66
Cita algun escriptor	54'11	43'75	45'83	38'27	45'—	34'64
Coneix en F. de B. Moll	51'76	37'5	36'11	41'97	40'—	37'—
<i>Nom de la llengua:</i>						
Maonès	49'41	34'37	40'27	58'92	67'5	71'65
Menorquí	48'23	59'37	48'61	37'03	28'75	24'40

APÈNDIX I

LES ENQUESTES NO CONTESTADES. PARLEN ELS ENTREVISTADORS

A la contraportada del qüestionari imprès hi vam dibuixar un requadre que havia de servir perquè els entrevistadors hi escrivissin les seves im-

pressions i comentaris personals. La seva publicació és una antologia de bon humor, coratge i tenacitat que exigiria, emperò, un espai desmesurat. Els joves consignen generalment l'acollida que han tingut (amabilitat, re-cels...), però també fan altre tipus d'observacions sobre l'aspecte humà de les entrevistes. S'ha d'entendre que les paraules que segueixen són textuais, encara que no vagin transcrits amb cometes.

- Troba que a Menorca no fa falta estudiar català.
- Mos han fotut sa porta p'es morros.
- No pot contestar perquè és sorda.
- Mos han rebut de mala gana, si es pot dir «rebre».
- Mentre li explicàvem de què es tractava l'entrevista no mos ha deixat acabar.
- Tot d'una mos escoltava, fins que a poc a poc mos ha empès fins a sa porta.
- Mos ha rebut una dona i mos ha dit que era mal de fer trobar-lo i que en aquell moment era en es Club. Hi hem anat i mos ha sortit un «matón» que no mos ha deixat entrar i mos ha tirat per sa cara fum d'es puro que fumava. Em pens que estava avisat.
- No contesta per edat avançada.
- Ha dit: «No vull contestar, perquè jo no canviaré mai de llengo a ca meva.»
- Ha dit: «Amb es menorquí en tenim prou!»
- Tenia por de contestar. Era bastant vell.

LES ENTREVISTES. COMENTARIS

- Mos ha dit que li sap greu no rallar en menorquí, perquè es troba bastant aïllat davant conversacions...
- S'ha queixat de la pregunta de política; diu que no està bé aprofitar-se de la gent. Però no ha dubtat en contestar.
- Mos ha rebut molt bé, ralla sempre en menorquí, però hem vist que dins sa botiga demana: «¿Quién es la última?»
- Hem fet s'entrevista drets, davant sa porta.
- Mos ha dit i redit que era apolítica i molt catòlica.
- L'entrevista li ha semblat interessant. Ens ha dit que l'altre dia van fer una entrevista a la ràdio a Francesc de B. Moll, li van dir mallorquí i ell no ho va negar.
- Era una dona. S'homo no es movia d'es costat, i l'hem fet callar. Ben dit.
- Pensa que es catalans quan vénen a Menorca no mos volen entendre, per açò ara mos el fan aprendre a ses escoles.
- És menorquina i ralla sempre en menorquí, però mos ha dit que emprava es castellà amb es seu fill perquè és subnormal.
- Ha dit que era molt d'esquerres i que no volia sebre res d'es català.
- Primer ha dit que xerrava en «maonès»..., més tard ha dit que «en menorquí».
- No era a ca-seva, i hem hagut d'anar al mercat a entrevistar-lo, els altres semblava que tenien enveja. Mos ha contat que havia estat a un camp de concentració a Mallorca.

- Mos ha dit que era anticatalanista, antimallorquí i anticitudellenc.
- No ha tingut inconvenient en contestar, però mos ha pigat un rollo sobre es seu partit, el PCE.
- S'ha embolicat una mica, i finalment ha dit: «Som de tothom i de Déu.»
- Ens hem fixat amb un cartell a la xemeneia: «Parlem com cal».
- Tant prest xerrava en menorquí com en castellà.
- Ha dit que degut a l'ofici del seu homo, Policia Nacional, xerrava en castellà.
- Mos ha mostrat un retrat d'un «rebesavi» seu que va fer sa guerra amb en Nelson (!). N'estava molt gojós.
- Diu que ha llegit molts de glosats antics i que escriu en menorquí per ell mateix. Mos ha convidat a cervesa.
- Molt simpàtica. Ralla en castellà amb son pare i sa germana i en menorquí amb sa mare.
- Diu que ha comprat es llibres de català per s'escola d'es fiets, d'amatgat de s'homo.
- Troba que si en Pau Faner escrigués en castellà vendria més llibres. Insistia que era molt catòlic.
- Mos ha animat a seguir endavant, que s'enquesta li semblava molt bé.
- S'entrevistat creu que hauríem d'estudiar anglès tots, perquè Menorca va ser anglesa. Ha dit que era molt de dretes perquè era molt catòlic.
- Té bastant de cultura. Mos ha donat una conferència sobre l'esperanto.
- En es penestatges hi havia molts de llibres en català.
- Mos ha mostrat un llibre menorquí, antic, de 182...

APÈNDIX II

La publicació d'aquests resultats no té un interès directe amb els objectius d'aquest treball; en qualsevol cas, és d'un interès sociològic més ampli. Com dèiem més amunt, la jerarquitxació numèrica —que no els percentatges— dels partits polítics comprova globalment que és representativa la mostra de població entrevistada.

TENDÈNCIA POLÍTICA («Com es definiria vostè políticament?»)

	nbre.	%
No contesten	284	59'53
Extrema Esquerra	5	1'04
Esquerra	88	18'44
Centre	64	13'41
Dreta	31	6'49
Extrema Dreta	5	1'04

477

ELS PARTITS POLÍTICS («Tindria inconvenient en dir-nos quin Partit va votar a ses darreres eleccions?»)

	nbre.	%
No contesten	179	37'52
U.C.D.	115	24'10
P.S.O.E.	53	11'11
P.S.M.	27	5'66
P.C.E.	16	3'35
C.D.	14	2'93
F.N.	4	0'83
P.T.E.	1	0'20
Falange	1	0'20
P.S.O.E.(h)	1	0'20
U.G.T. (!)	1	0'20
C.S.U.T.	1	0'20
Tirso Pons	1	0'20
Abstenció	47	9'85
No se'n recorda	16	3'35
	477	

MOTS FINALS

Com diuen, un bòtil és mig ple o mig buit segons el punt de vista, d'acord al punt d'arribada. Amb altres paraules, el treball que oferim, amb totes les limitacions i mancaments, és, finalment, un grapat de dades oberetes a la interpretació, a la consideració pública, d'entesos i carreters. En moderar el capítol de «comentaris», es dona entenent que el que presentem és, essencialment, una informació.

Hi ha un terme, una perspectiva, resumida en l'expressió acadèmica —avui esdevinguda comuna i popular— de Normalització Lingüística (NL) que, ara per ara, només és possible amb uns instruments legals (la Constitució espanyola) i l'Estatut d'Autonomia de Balears) i un exacte coneixement de la situació sociolingüística, per a determinar d'on partim.

Però la NL és un procés —diuen que molt llarg— en el qual té un lloc decisiu la conscienciació del poble menorquí sobre la necessitat; i les necessitats del nostre poble estan sempre en funció d'unes prioritats i d'un projecte social; una urgència, i una pedagogia quotidiana.

La llengua a Menorca té bona salut, en qualitat (correcció, escassa contaminació...) i quantitat (base social). No sabem com aniran les coses en el futur —la incertesa regna també en altres camps—; anem pel carrer, convivim, treballem, escoltem, creiem —volem creure— que anem fent passes. Les eines són en aquest moment insuficients, i les que hem emprat fins ahir han tret rovell, per voluntaristes i artesanals.

No sabem si els mecanismes d'integració plena seran prou atractius per a vèncer les forces de signe contrari; ni si comptarem amb la infras-

tractura que ens mení d'un bilingüisme que jerarquitzava dos idiomes —açò que entenem per «diglòssia»— a una situació òptima en què tothom, expressant-se habitualment en la llengua pròpia de Menorca, pugui fer-ho també en els dos idiomes.

Més endavant girarem el cap i midarem el bocí que hem fet. Però que quedi clar: normalitzar la llengua —i neutralitzar la colonització cultural— va per llarg. Que ningú no es desanimi, ni tempti les dreces.

Es a dir: existeix un marc legal —encara incomplet— i una situació social, una consciència col·lectiva, concreta, canviant, que els sociòlegs re-traten amb llargues paragrafades, a vegades inútils. Perquè, per damunt de tot, la NL és una planificació, poc o molt tècnica, però fruit i resultat d'unes decisions polítiques. És a dir, d'una voluntat de fer.

Ignasi Mascaró
Maó, abril de 1981